

Božidar Kante

METAFORA

in

KONTEKST

Božidar Kante

METAFORA IN KONTEKST

Jezikovni pregled: Suzana Švencbir

Oprema: ONZ Jutro

Slika na naslovnici: P. Klee: Senecio

Izdalo in založilo: Založništvo JUTRO, © Jutro d.o.o., Ljubljana

Za založbo: Stane Kodrič

Tisk: Tiskarna DAN, d.d., Ljubljana

1 2 3 4 5
I II III IV V

Izdajo knjige je omogočilo in podprlo Ministrstvo za kulturo.

CIP - kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

81'373.612.2:16

KANTE, Božidar
Metafora in kontekst / Božidar Kante - Ljubljana : Jutro, 1996

ISBN 961-6006-34-7
63219456

**Knjigo lahko naročite: JUTRO d.o.o., Glinškova pl. 22, 1001 Ljubljana
p.p. 3245 ali po telefonu (061) 168-168-1**

Po mnenju Ministrstva za kulturo, št. 415-331/96-mb/sp z dne 11. 4. 1996, sodi knjiga med izdelke,
za katere se plačuje 5% prometni davek.

PREDGOVOR

Borges je nekje zapisal, da je nemara svetovna zgodovina zgodovina nekaj metafor in kot primer za to domnevo navedel formulo francoskega teologa Alaina iz Lilla, v kateri govori o Bogu kot inteligibilni sferi, katere središče je povsod, krožnica pa nikjer. Na geometrijsko metaforo sfere naletimo v zgodovini tudi v antični filozofiji pri pitagorejcih in Parmenidu, ki je s pojmom sfere poskušal pojasniti bit. Znano je tudi, kakšno vlogo je ta pojem odigral v zgodovini znanosti, še posebej v astronomiji.

Videti je torej, da ne le umetnost, temveč tudi filozofija in znanost ne moreta normalno delovati brez uporabe metafore. V filozofskih in znanstvenih tekstih kar mrgoli metafor. Seveda si tudi glede te teme filozofi niso edini (o kateri temi pa so si bili doslej edini!). Na eni strani imate Hobbesa, ki v *Leviatanu* sicer dopušča možnost, da je treba razumevanju včasih odpreti pot s sklicevanjem na podobnost, pri čemer ima ključno vlogo domišljija, vendar vztraja, da je uporaba metafore v tem primeru izrecno izključena, saj metafora odkrito izpoveduje varljivost. Njemu nasproti stoji Nietzsche, ki pravi, da je resnica spremenljiva množica metafor, metonimij in antropomorfizmov. Resnica je iluzija, za katero smo pozabili, da je iluzija; resnice so izrabljene, ponošene metafore, oropane čutne moči, kovanci, ki so izgubili svoj lesk in so zdaj zgolj kovina.

Zgodovina duha je zgodovina metafor. Ob tej trditvi pa si je treba zastaviti zanimivo vprašanje: Kaj je pravzaprav duh? Hume na to odgovarja, da na jaz (duh) – če se zazremo vase – ne naletimo nikjer. Jaza, duha kot takega, ni; smo le zbir ali snop zaznav, ki si sledijo ena za drugo z neznansko hitrostjo. Duh je nekakšno gledališče, kjer se zaznave pojavljajo, zginevajo, se vračajo in spet na neštete načine združujejo. Ne vemo, na katerem mestu se dogajajo prizori, niti ne, iz česa je sestavljeno gledališče. Leibniz govori o zavesti kot o mlinu. Ko stopimo v mlin, ne vidimo mlina kot takega, temveč le njegove posamezne dele, to je zobata kolesa, pasove, itn. Descartes je postavil tezo, da obstaja v naših možganih nekakšno središče, notranje svetišče, kjer se zbirajo vse informacije. Če dražljaj, informacija prispe v to središče, je tako izpolnila nujni ali zadostni pogoj za zavestno izkustvo. To idejo je prevzela tako imenovana *homunkularna* teorija, ki trdi, da v naši glavi biva "človeček", ki opazuje, kaj vse se v njej dogaja. Včasih metaforo *Duh je gledališče* nadomesti metafora *Duh je oko* (oko duha). Nemara ni treba posebej opozoriti na to, da so se začetki kognitivnih znanosti utemeljevali na metafori *Možgani so računalnik*.

Z zgornjo metaforo smo že stopili na področje znanosti. Za znanost so pomembne in zanimive predvsem tiste metafore, katerih metaforični izrazi tvorijo – vsaj za določen čas – *nezamenljiv* del jezikovnega okvira neke znanstvene teorije. Gre za primere, ko znanstveniki uporabljajo metafore za izražanje teoretskih hipotez ali trditev, za katere ni ustreznih dobesednih parafraz. Take metafore nimajo le razlagalne vrednosti, temveč so teorijsko konstitutivne, kot bi rekel R. Boyd. Posebna značilnost takih metafor je v tem, da imajo induktivno odprt konec. To pomeni, da bralca spodbujajo k preučevanju podobnosti in analogij med značilnostmi vira in cilja metafore, vključno z lastnostmi, ki so še neodkrite in nedojete. Metafora, ki je induktivno odprta, ima med drugim tudi nalogo, da predlaga strategijo nadaljnjega raziskovanja. S tem hoče povedati, da bomo v nadaljnjem raziskovanju (na primer možganov in računalnikov) odkrili dodatne ali povsem drugačne bistvene lastnosti podobnosti in analogije. Lahko bi rekli, da pri takem nadaljnjem raziskovanju preidemo od prvih, “površinskih”, k drugim, “globinskim”, lastnostim. Ugotovili so, da je analoško sklepanje mehanizem, ki ga uporabljajo predvsem začetniki, ki še nimajo oblikovanih splošnih pravil ali shem. Obstaja razlog za prepričanje, da otroci uporabljajo analoško sklepanje kot mehanizem, ki jim pomaga pri reševanju problemov in pridobivanju vednosti. Metafora, ki se opira na analogijo, ima neizogibno induktivno razsežnost. Pri uporabi metafore v znanosti velikokrat nekaj časa sploh ni jasno, kateri so tisti pomembni vidiki podobnosti in razlik med področjem vira in ciljnim področjem: mnoge vidike podobnosti in razlik je treba šele odkriti. Koristnost teorijsko konstitutivnih metafor se kaže predvsem v dejstvu, da pripravljajo pot za uvedbo izrazoslovja, ki je primerno za označevanje značilnosti nekega sveta, katerega eksistenca se zdi možna. Gre torej za uvajanje jezika, ki bo zmožen zajeti še vedno neodkrite vzročne značilnosti sveta. Tako uvajamo izrazoslovje za substance in za (naravne) vrste, preden pravzaprav odkrijemo njihove temeljne ali bistvene lastnosti (ki bi bile omenjene v ekstenzivno natančni in eksplicitni definiciji). Ena izmed pomembnih vlog teorijsko konstitutivnih metafor je v tem, da pripomorejo k nekakšnemu nedefinicijskemu določanju reference. Če je sprejemljivo stališče, da metaforična raba jezika ni dovolj natančna, da bi bila znanstvena, potem je presenetljivo dejstvo, v kolikšni meri sama uporaba metafore v znanosti ne izziva presenečenja. Teorijsko konstitutivna metafora je ena od mnogih strategij na predhodni stopnji konstrukcije teorije. To bi želel poudariti posebej zato, ker se v knjigi sicer ne lotevam tega pomembnega odnosa med metaforo in znanostjo.

Metafora je padli angel jezika, ki je tvegala svoje življenje, ko se je uprl ustaljeni in zakoreninjeni klasifikaciji sveta. Je upor proti človekovi navadi, da

stvari v svetu klasificira zgolj na podlagi dejstva, da se zdijo take, kakršne so. Z uporabo metafor poskušamo doseči, da bi popustil trdni prijem utrjenih kategorialnih shem, in preurediti “pohištvo sveta”. Interpretacija metafore si ne zastavlja vprašanja o eksistenci smisla sveta. To je njena podmena. Metafora ne dvomi o eksistenci smisla sveta; nasprotno, metafora predpostavlja *več* smislov sveta. Z razlago metafore se poskušamo prebiti do enega izmed teh smislov sveta. Smisel se kaže najprej v nejasnih obrisih in podobah, naposled pa si stojimo z njim iz oči v oči, iz obličja v obličje. Galileo tako pravi, da je filozofija zapisana v tisti veliki knjigi, ki je vselej odprta pred našimi očmi. To je knjiga veselja, narave. Te knjige pa ne moremo razumeti, ne da bi se prej naučili razumeti jezik in črke, v katerih je zapisana. Zapisana je v jeziku matematike, njene črke pa so trikotniki, krogi in drugi liki. Brez teh črk ne moremo razumeti ene same njene besede. Galilea sem omenil zato, ker je bil prvi, ki so mu daljice ali površine lahko predstavljale čas, hitrost ali pa kako drugo zanimivo fizikalno spremenljivko. Geometrije ne razume nič več kot preučevanje likov in odnosov v prostoru. Liki lahko reprezentirajo tudi kaj drugega, na primer hitrost. Geometrija je dokončno metaforizirana.

Zgodovina knjige je knjiga zgodovine. S knjigami je nasploh povezanih veliko zanimivih zgod in nezdod ter duhovitih rekov. Zdaj mi je prišel na misel Swiftov opis jezikovne šole iz Lagada. Swift opisuje jezikovno šolo, ki si je prizadevala, da bi namesto jezika uporabljali v komunikaciji same stvari. Profesorje iz Lagada si zamišlja kot krošnjarje, ki nosijo predmete “pogovora” v svojih nahrbtnikih in si jih kažejo drug drugemu, namesto da bi se pogovarjali. Če bi se torej hoteli pogovarjati o knjigah, bi si morali kazati knjige, o katerih bi se želeli “pogovarjati”. Kar pa spet pomeni, da bi morali za “izdelavo” knjige pred tem že poznati govorico in pisavo. Uporabo “jezika same stvari” omogoča šele govorica oziroma pisava. Ko sem pisal to knjigo, nisem imel v mislih idej lagadskih profesorjev. Spopadati sem se moral z drugimi težavami: z zožitvijo teme, organizacijo in reorganizacijo gradiva, roki oddaje, itn. Vsaka knjiga nosi s seboj pečat nedokončnosti in nedokončanosti. Tudi ta ni izjema. Kar bi spremenil, če bi knjigo pisal danes, je, da bi potegnil ostrejšo ločnico med simbolom in pojmom. Pojem seveda naj ne bi nastopal le v vlogi besednega pomena, temveč naj bi imel tudi druge funkcije. Pojmi so struktura vednosti, zato pojmov ne smemo zamenjevati z reprezentacijami.

Besedilo pričujoče knjige je predelano in dopolnjeno besedilo moje doktorske disertacije. Še nasvet bralcu: razdelek z naslovom “Schifferjeva kritika kompozicionalnosti” je nemara za nepoučenega bralca malo težje razumljiv, vendar ga je mogoče preskočiti, ne da bi bila izgubljena vodilna nit razprave in argumentacije.

VSEBINA

UVOD	9
Logika in metafora: Beardsley	9
Težave z Beardsleyjevo teorijo	16
DOBESEDNO IN METAFORIČNO	18
A. Lakoff–Johnson	19
Kritika Lakoffa in Johnsona	26
Fenomenologija telesa ali telo v fenomenologiji	27
Pojem podobnosti in Goodmanova kritika	34
B. Davidson	37
1. Preučevanje same metafore	39
2. Teorija ozadnjih domnev	39
A. Problem okvira	42
1. a Husserl in problem okvira	43
Ozadnje domneve – še enkrat	45
3. Odvisnost od konteksta, utemeljena na sistematičnem dvoumju ..	51
Dobesednost in kompozicionalnost	61
Zavrnitev Fodorjevih in Pylyshynovih stališč	67
Metafora in konekcionistični modeli	79
Schifferjeva kritika kompozicionalnosti	85
METAFORA KOT DEMONSTRATIV	94
Kritični pretres	
demonstrativne teorije metafore	117
Metafora in teorija neposrednega zaznavanja	127
Metafora in pogovorna implikacija	130
ANALOGIJA BIVAJOČEGA	
ALI KAKO JE MOGOČE GOVORITI O BOGU	140
Metafora in analogija pri Aristotelu	140
Prehod k Tomažu Akvinskemu	151
Tomaž Akvinski in analogija bivajočega	153
O božjih imenih	157
Metafora in analogija bivajočega	163
SKLEPNA RAZMIŠLJANJA	165
Metafora in referenca	167
Metafora in spoznavanje	170
VIRI	174
IMENSKO IN STVARNO KAZALO	180-181

UVOD

Logika in metafora: Beardsley

Beardsley v stavku, ki je temeljna in najmanjša popolna enota diskurza, razlikuje med prvotnim in drugotnim pomenom: tisto, kar stavek trdi, se ponavadi ne ujema z onim, na kar stavek namiguje. To naj bi se ujemalo s tistim, kar mi lahko sklepamo o govorcevih prepričanjih ne glede na to, kaj sam govorec trdi. Bistvena značilnost sugestije je, da nas lahko tudi zmede; gre za drugoten pomen, ki pa je vseeno del pomena. Paru prvotno : drugotno ustreza par eksplicitno : implicitno.

Na ravni besede je eksplicitni pomen besede njena denotacija, implicitni pa konotacija. V vsakdanjem jeziku se v posameznem kontekstu nikoli ne udejani celotni razpon konotacije, temveč zgolj določen delček te lestvice. To je tisto, kar uvrščamo pod ime kontekstne konotacije. Govor je vselej polisemičen, ne pa dvoumen, kajti dvoumje obstaja le takrat, ko je samo eden od obeh pomenov ustrezen, kontekst pa ne nudi okoliščin, ki bi nam pomagale, da bi se odločili za en ali drug pomen.

Osrednje vprašanje je, kako lahko vemo, katere implicitne pomene je mogoče pripisati metafori, katere pa je treba izključiti. Beardsley vzame v pretres najprej pojmovanje, po katerem tisto, kar imenuje *spreminjevalec* v metafori, na primer, beseda *hudoben* v besedni zvezi *hudobno sonce*, zadrži svojo običajno označevalno vlogo, ko se pojavi v metafori in tako tudi v tem kontekstu še naprej označuje iste predmete kot v dobesednih kontekstih. Tako je metafora nekakšna implicitna primerjava, eliptična primera, ki dejansko pravi, da je sonce kot hudobna oseba. V tem kontekstu se nanašamo tako na hudobno osebo kot na sonce – obstajata torej dva predmeta. Metafora pritegne v kontekst neki tuj in nepoklican predmet. Tako teorijo metafore imenuje Beardsley *predmetno primerjalna*, ker gre za primerjavo dveh predmetov. Rivalska teorija metafore je teorija *besedne opozicije*. V metafori ne gre za primerjavo predmetov, kot trdi predmetno primerjalna teorija, temveč za besedno igro, ki zajema dve ravni jezika v samem spreminjevalcu. Ko predikat metaforično pripišemo subjektu, izgubi svoj običajni obseg, ker pridobi novo intenzijo (pomen), nemara tako, kakršne nima v nobenem drugem kontekstu. Ta obrat pomena se zgodi zaradi notranjih napetosti ali opozicij v sami metafori.

Preidimo zdaj h kritiki predmetno primerjalne teorije. Do določene mere je vseeno, ali o metaforah govorimo na predmetni ali na pomenski način.

Čeravno se ta dva načina govorjenja prekrivata, saj so konotacije besede delno izpeljane iz tistega, kar je na splošno resnično o predmetih, pa se ne prekrivata popolnoma. Konotacije niso določene le z lastnostmi, ki jih predmet res ima, temveč tudi s tistimi, za katere običajno *verujemo*, da jih ima, čeravno je to naše verovanje zmotno. To je *prvi* Beardsleyjev argument proti predmetno primerjalni teoriji. Njena dosledna uporaba bi ustvarila nepravilne in nepopolne pojasnitve metafore v primerih, kjer ima spreminjevalec konotacije, primerne za ta kontekst, ki pa niso naključne lastnosti označenih predmetov. Ko, na primer, Eliotova pesem govori o »ledenih ognjih purgatorija, katerega plamen so vrtnice, dim pa trnje«, je nek pomemben obrobni pomen *trnja* vsekakor povezan s trnovim vencem, ki se pojavlja v zgodbi o Kristusu. Če bi se pri tolmačenju te pesmi opirala zgolj na tisto, kar vemo o trnju, je ne bi popolnoma razumeli. Konotacije so manj pod oblastjo predmeta kot pod oblastjo skupnih verovanj glede teh predmetov.

Drugi argument leti na posledice, ki jih ima razlikovanje med *vsebino* [*tenor*] in *prenosnikom* [*vehicle*]. Ko se enkrat obvezemo, da bomo našli predmet, s katerim bi lahko primerjali predmet, omenjen v metafori (prenosnik), se ne moremo izogniti bujni imaginaciji, kar je seveda resna prepreka med bralcem in pesmijo. Izrazoslovje »vsebine« in »prenosnika« se opira na domnevo, da mora biti metafora primerjava, to pa tistega, ki metaforo tolmači, navaja na to, da si prenosnika izmisli, če ga že ne more odkriti. Če pojasnjujemo metaforo *Čas je od vseh načinov obstajanja najpokornejši domišljiji*, potem nam ni treba, da si čas zamišljamo kot slugo, ki se klanja gospodarici domišljiji. Toda *najpokornejši* ni sinonimen s *slugo*, ko se izraz nanaša na čas.

Tretji argument zadeva dejstvo, da predmetno primerjalna teorija vodi k nesrečnemu nauku »primernosti«. Če je metafora primerjava, se je mogoče vprašati, ali je primerjava »uspešna« ali »neuspešna«. Če vzamemo Macbethove besede »njihova bodala, neolikano odeta v kri« kot primerjavo krvavih bodal in odetih nog, in se potem vprašamo, v kakšni meri je ta metafora primerna, bomo verjetno rekli, da Shakespeare s tem poskusom primerjave vzbuja v nas gnus. Pravo vprašanje pa je, kaj besede *pomenijo*, kakšne lastnosti so pripisane bodalom prek obrobni pomenov metaforičnega atributa. Ne gre za to, ali so krvava bodala nasploh tako najbolje opisana, gre za to, kaj se iz tega opisa teh bodalnih naučimo in za njihovo vlogo v celotni zgodbi.

Naj posplošimo rečeno: če pesnik reče *Moja ljubljena je Kant*, se moram po primerjalni teoriji vprašati, kaj je skupno njegovi ljubljeni in Kantu. Ker pa njegove ljubljene ne poznam, kako lahko potem to vem, če mi tega ne pove sam pesnik s svojo metaforo? Pravo vprašanje pa je, katere možne pomene »Kanta« lahko apliciramo na ljubljeno, in jih kontekst ne izključuje.

Videti je, kot meni Beardsley, da se vsi naštetih ugovori nanašajo tudi na zelo zanimivo različico predmetno primerjalne teorije, kakor jo je predstavil P. Henle.¹ Gre namreč za njegovo teorijo ikonskega pomena. Po Henleu se teorija besedne opozicije kaže v bralčevem »šoku«, ki ga izzove »spopad, nasprotje pomenov«. Beardsley je kritičen do Henlea zato, ker to teorijo oblikuje predvsem kot teorijo o *učinku* metafore, ne pa kot teorijo o jezikovni zgradbi, ki ta učinek povzroča, torej o samem »nasprotju pomenov«. Henle meni, da v metafori obstaja neka ikonska prvina; metaforično pripisovanje poskuša razčleniti v okviru pojma ikonskega znaka. Za figurativni način govorjenja je značilno, da misli na nekaj, misleč na nekaj drugega. To pa je značilnost ikonskega pomena, vendar ikonska prvina nikoli ni predstavljena, temveč preprosto opisana. Tako metafora ne zaide v slepo ulico teorije podobe, kot oslabljenega čutnega vtisa. Za ponazoritev svoje teorije vzame Henle odlomek iz Keatsa, ki govori o tem, da »sovražne misli zagrinjajo mojo dušo v temo«. Pravi, da v tem primeru obstajata dva odnosa. Prvič, izraz *zagrinjajo* označuje določeno dejanje – *zavijanje, zagrinjanje v plašč*, in drugič, to dejanje postane ikonski znak teme. »V metafori nekateri termini simbolizirajo ikono, drugi pa tisto, kar je ikonizirano.«²

Ikonska teorija uvaja nekakšen tuj predmet – od kod sicer plašč? Henle tudi sprejema teorijo »primernosti«, saj pravi, da ne bi bilo primerno govoriti o sovražnih mislih, ki dušo *ujamejo v past* teme. Pasti so vselej ostre in imajo jasne obrise, kar uničuje podobnost s temo.

Henle tudi brani obrat sorazmerne analogije, ker je možnost takega obrata vsekakor posledica ikonske narave metafore. Posledica predmetne primerjave je mogoče res, da *B* lahko primerjamo z *A* le, v kolikor *A* lahko primerjamo z *B*. Če pa je to res, je to dejstvo usoden ugovor proti njegovi teoriji. Razlika med stavkoma *Ta človek je lev* in *Ta lev je človek* je v tistem, kar različna metaforična spreminjevalca pripisujeta dvema subjektoma. V teoriji besedne opozicije to ne velja: iz tega, da je *A* metaforično *B*, ne sledi, da je *B* metaforično *A*. Ravno v tem je – tako Beardsley – razlika med metaforo in Aristotelovo sorazmerno analogijo ali relacijsko primero.

Na teorijo ikonskega pomena leti še en očitek, ker ne more na isti način razčleniti metafore in oksimorona. V besedni *zvezi nemi krik* bi morali reči, da nekaj nemega postane ikonski znak za nekaj nenemega: brezglasnost postane znak glasu.

Ko gre za metaforičnost metafore, svetuje Beardsley, se je treba obrniti od predmetov, na katere se v metafori nanašamo, k pomenu samih besed.

¹ Glej P. Henle (ur.), *Language, Thought, and Culture*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1958, str. 173-195.

² Ravno tam, str. 181.

so to interakcijske lastnosti, ki imajo opraviti s tem, kako ljudje vzajemno delujejo s predmeti.

Lakoff poskuša nadomestiti *objektivistično* paradigmo z modelom, ki vse svoje adute stavi na izkustvo. Izhodiščno točko mu predstavlja v objektivističnem modelu spregledano dejstvo, da objektivistična teorija pomena sploh ne omenja vloge in funkcije človeka pri konstrukciji take teorije, zato si postavi nalogo, da bo poskušal označiti pomen v okviru »narave in izkustva organizmov, ki mislijo«. ¹ Izkustvo pojmuje v zelo širokem smislu; vanj ne sodi zgolj izkustvo posameznikov, temveč tudi izkustvo vrste in skupnosti; izkustvo zajema celoto človekovega izkustva in vse, kar ima v njem kako vlogo – naravo naših teles, naše genetsko podedovane sposobnosti, naše načine fizičnega delovanja v svetu, našo družbeno organizacijo, itn. Njegova filozofija, ki jo imenuje »izkustveni realizem« definira pomen v okviru *utelešenja*, v okviru kolektivnih bioloških sposobnosti in naših fizičnih in družbenih izkustev kot bitij, ki delujejo v svojem okolju. Pojemovna struktura »je pomenljiva, ker je *utelešena*, to je, ker izhaja in je povezana z našimi predpojmovnimi telesnimi izkustvi. Skratka, pojemovna struktura obstaja in je razumljena zato, ker obstajajo in so razumljene predpojmovne strukture. Pojemovne strukture delno jemljejo svojo obliko iz narave predpojmovnih struktur.« ²

Predpojmovno strukturo sestavljata vsaj dve vrsti struktur: (a) struktura temeljne ravni: sem sodijo kategorije temeljne ravni, in (b) struktura kinestetične shematične podobe: sem sodijo ZGORAJ–SPODAJ, SPREDAJ–ZADAJ, DEL–CELOTA, SILE, RAVNOVESJE, itn. Te strukture imajo neposreden pomen zato, ker so neposredno in ponovljivo izkušene preko narave telesa in njegovega delovanja v našem okolju. »Nekatere vrste izkustev so strukturirane predpojmovno zaradi načina obstoja sveta in načina, kako mi obstajamo ... Utelešenje torej preskrbi *nesamovoljno* povezavo med spoznanjem in izkustvom.« ³ Abstraktni pojmi in abstraktno sklepanje imajo torej telesni temelj v našem vsakdanjem fizičnem delovanju.

Metafora pride do veljave predvsem tam, kjer ni jasno razločljive predpojmovne strukture v našem izkustvu, saj nam ponudi sredstva za dojetje izkustvenih področij, ki nimajo svoje lastne predpojmovne strukture. Takih področij pa ni malo.

Kritika Lakoffa in Johnsona

Njuna kritika, naslovljena na abstrakcioniste, češ da predlagajo statične splošne pojme, ki jih ni mogoče legitimno semantično razširiti, da bi ustrezali raznim metaforam, ki uporabljajo isti pojem, je neupravičena. Pravzaprav je dejansko

¹ Ravno tam, str. 266.

² Ravno tam, str. 267.

³ Ravno tam, str. 302 in 154.

stanje ravno nasprotno: abstrakcionisti si precej prizadevajo, da bi našli uspešno teoretično pojasnitev, kako je mogoča semantična sprememba, nujna za metaforo. Mac Cormac navaja v prid abstrakcionističnim prizadevanjem naslednji navedek iz članka »The role of inductive reasoning in the interpretation of metaphor« L. Jonathana Cohena in Avishajja Margalita: »Iz zahteve, da bi morala ustrezna jezikovna teorija razložiti naravo vezi, ki znotraj strukture naravnega jezika povezuje metaforični pomen z dobesednim, še posebej sledi, da taka teorija *ne more domnevati, da so pomeni v procesu semantične kompozicije leksičnih postavk invariantni*.« ¹ (kurziva E. Mac Cormac)

Lakoff in Johnson se v strahu, da se ne bi ujela v pasti objektivističnega modela, skrbno izogibata uporabi »kompromitiranega« pojma *dobesedno*, namesto katerega uporabljata pojem *nemetaforično*. Kaj sta s tem pridobila? Naš odgovor je, da nič bistvenega. Spočetka ju gre razumeti, kot da je vsak pojem sestavljen iz metaforičnih in nemetaforičnih vidikov; torej je videti, da tudi nemetaforičnosti pripisujeta nekakšno pojmovno zgradbo. Lakoff v svojih zadnjih delih to misel opusti. Nemetaforično nima več nikakršnih pojmovnih razsežnosti; postavljeno je – in to izrecno – na predpojmovno raven. Tako je razumeti, da se nemetaforično (samo drug izraz za dobesedno) enači s predpojmovnim. Teza je na prvi pogled šokantna, vendarle ni brez soli. Sprejemljiva je, kajpada, zgolj ob dejstvu, da se namreč strinjamo z znamenitim rkom, ki ga je Wittgenstein zapisal v *Remarks on the Philosophy of Psychology*: »Videnje ni nikakršno delovanje, temveč stanje.« ² Wittgensteinu se je ta misel zapisala, ko je hotel razvozlati odnos med videnjem in interpretacijo. Akt interpretacije vselej zahteva neko delovanje, medtem ko je pravo videnje zgolj stanje.

Lakoff in Johnson sta se s tem, ko sta v svojo filozofijo uvedla pojem telesa, v marsičem približala Gibsonovemu ekologizmu, vendar pa se še vedno nista osvobodila jarma subjektivizma.

Fenomenologija telesa ali telo v fenomenologiji

Tu se nam zdijo še posebej zanimive vzporednice s Husserlovo fenomenologijo. Telo ima v pozni Husserlovi filozofiji posebno odlikovano mesto zaradi dvojne vloge, v kateri se znajde. Po eni strani je telo fizični, materialni in prostorsko-časovni predmet kot katerikoli drugi predmet: ima težo, določeno kemično sestavo, svojo zgodovino, itn. Za tako telo uporablja Husserl ime *Körper*. Po drugi strani pa obstaja smisel, v katerem mi moje lastno telo ni dano na tak

¹ L. J. Cohen in A. Margalit, "The role of inductive reasoning in the interpretation of metaphor", v D. Davidson in G. Harman (ur.), *Semantics of Natural Language*. Boston: Reidel, 1972, str. 723.

² L. Wittgenstein, *Remarks on the Philosophy of Psychology*. Oxford: Basil Blackwell, 1980, str. 2 oziroma 2e.

pred nastopom metafore ni bil strukturiran), potem Lakoffova razlaga ne pojasni, zakaj je *navpičnost* ustrezno področje vira. Zakaj ne bi lahko neko drugo področje vira uvedlo drugačno strukturno korelacijo? Zakaj naj bi bila ravno *navpičnost* v takem prednostnem položaju? Vsa ta dejstva očitno kažejo na to, da je Lakoffova pojasnitev nezadostna in pomanjkljiva, razen če ne priznamo, da je ciljno področje strukturirano še preden ga konceptualizira področje vira in da je strukturno neodvisno od kakršnekoli metafore. Lakoff in Johnson navajata kot metaforo, ki ustvarja podobnosti, metaforo *Ideje so hrana*. Do pojma »prežvekovanja« idej pridemo zgolj z uporabo metafore. Če pa je tako, zakaj se potem vendar ideje ne pokvarijo, če jih dalj časa pustimo zunaj? Zakaj je mogoče uporabiti zgolj nekatere vidike ciljnega področja *hrana*, drugih pa ne? Vsekakor zato, ker *mora* obstajati cilj, ki ima neodvisno strukturo in se upira svojevoljnim korelacijam. Tak (Lakoffov) pristop se znajde pred alternativo: bodisi mora priznati, da ima cilj strukturo, ki je neodvisna od kakršnegakoli metaforičnega strukturiranja, »tako da je lahko uporabljen kot omejitvev pri določanju, katere metafore delujejo in katere ne delujejo (kar pa je v nasprotju z izrecno izpovedano namero tega pristopa), bodisi mora ostati mističen, ker ni zmožen pojasniti, zakaj dani cilj lahko strukturirajo zgolj določena področja virov – cilj, ki ga je mogoče izkusiti zgolj preko metafore in ne neposredno – in zakaj, celo ko so to zmožna, lahko strukturirajo cilj na neke nesamovoljne načine«?¹

Indurkha ravnato zato interakcijsko teorijo dopolnjuje še s tretjo prvino. Vzajemno delovanje pri razumevanju metafore poteka tako med področjem vira, ciljnim področjem in predmetom ali pojmom, ki je predstavljen v ciljnem področju. Tako stališče je utemeljeno v dejstvu, da naša reprezentacija predmeta ali pojma zrcali določeno perspektivo in je v tem smislu približek prave narave tega predmeta ali pojma. Metafora nas prisili, da pogledamo preko reprezentacije predmeta, da bi tako metaforo osmislili.

Pojem podobnosti in Goodmanova kritika

Vprašljiva in dvomljiva pa je tudi raba podobnosti kot primitivnega termina. Že N. Goodman je ugotovil, da lahko obstajata dve med tremi ali več posameznostmi, ki imata skupno kvaliteto, ne da bi vse posameznosti sploh imele kako skupno kvaliteto ali lastnost. To idejo je kasneje povzel in sprejel Renford Bambrough in jo povezal s pojmom *družinske podobnosti*: »Neko množico predmetov lahko klasificiramo s sklicevanjem na prisotnost ali odsotnost značilnosti *ABCDE*. Prav lahko se zgodi, da je pet predmetov *edcba* takih, da ima vsak od njih štiri od teh lastnosti, manjka pa mu peta, in da je

manjkajoča značilnost v vsakem od petih primerov drugačna. To situacijo bo ponazoril vzorčni diagram:

e	d	c	b	a
ABCD	ABCE	ABDE	ACDE	BCDE.« ¹

Goodman utemeljuje svojo kritiko pojma *podobnosti* na sedmih ugovorih.²

1. Podobnost ne razločuje med reprezentacijami in opisi, niti ni zmožna razločevati nekaterih simbolov kot posebej »ikoničnih«. Ne more tudi pojasniti razvrščanja slik kot bolj ali manj realističnih ali naturalističnih. Sama podobnost ni dovolj za reprezentacijo. Največ, kar lahko rečemo, je, da je med slikami, ki predstavljajo dejanske predmete, stopnja realizma v določeni meri v korelaciji s stopnjo podobnosti slike s predmetom. Vendar se moramo vselej zavedati, da podobnost vsekakor ne predstavlja nikakršnega trdnega, nespremenljivega merila za realizem, kajti podobnost je relativna, spremenljiva, odvisna od kulture.
2. Podobnost ne izbere zapisov, ki so *primerki skupnega tipa* ali replike drug drugega. Nekateri bolje poučeni bi utegnili reči, da je zapis neke črke replika nekega drugega zapisa iste črke zato, ker sta si zapisa topološka enakovredna, vendar je to zmotno prepričanje, ki ga lahko ovržemo že s preprostim primerom.
3. Podobnost ne ponudi temeljev za razlago dveh izvedb istega dela ali za ponovitve istega obnašanja ali eksperimenta. Če neki eksperiment enkrat ponovimo, ali potem razlike med dvema primeroma povzročijo, da sta to različna eksperimenta ali zgolj različna primera istega eksperimenta? Uvrstitev oziroma razvrstitev izvedb pod neko delo ali eksperiment ni odvisna od visoke stopnje podobnosti, temveč od posedovanja določenih značilnosti. »V primeru izvedb Beethovnovе simfonije določa potrebne lastnosti partitura, v primeru ponavljanj eksperimenta je treba konstitutivne lastnosti iskati v teoriji ali v hipotezi, ki jo preverjamo, v primeru običajnih dejanj pa se načela klasifikacije spreminjajo z našimi smotri in interesi.«³
4. Podobnost ne razloži metafore ali metaforične resnice. Razglasiti, da so določeni toni mehki zato, ker so podobni mehkim materialom, ali da so modri zato, ker so podobni modrim barvam, ne razloži ničesar. Vsakršna

¹ R. Bambrough, "Universals and Family Resemblances", v M. J. Loux (ur.), *Universals and Particulars: Readings in Ontology*. New York: Anchor Books, 1970, str. 112.

² Glej N. Goodman, *Problems and Projects*. Indianapolis: Bobbs-Merrill, 1972, str. 437-446.

³ Ravno tam, str. 440.

¹ Ravno tam, str. 83.

primere metafor nam nudijo, na primer, metafore okusa za osebnostne značilnosti (*sladka oseba, grenka oseba*) ali metafore temperature za čustvena stanja (*topla dobrodošlica, vroča razprava, hladni pogled*). Sladke stvari in osebe nimajo nobenih skupnih ustreznih značilnosti, ki bi pojasnile pomen *sladke osebe*. »Zdi se, da je preprosto dejstvo o naših mentalnih sposobnosti, da smo nekatere vrste metafore zmožni interpretirati, ne da bi uporabili kakršnakoli podstatna "pravila" ali "načela" z izjemo gole sposobnosti, da ustvarjamo nekatere asociacije. Ne poznam nobenega boljšega načina, kako opisati te zmožnosti, kot reči, da so to nereprezentacijske mentalne zmožnosti.«¹

Problem okvira vsekakor predstavlja trd oreh; veliko težav, na katere je opozoril, utegne nastati zaradi uporabe formalizma predikatnega računa za reprezentacijo vsakdanje situacije – deduktivna logika nemara ni pravi in ustrejni način, kako zajeti in sklepati o spremembi. Na precej podoben problem naletimo v filozofiji znanosti, ko poskušamo s pomočjo predikatnega računa obravnavati protidejstvenike. V znanosti so eden od najpomembnejših razredov propozicij trditve o implikaciji, kjer se za »če« stavek (antecedens) izkaže, da je neresničen. Te propozicije imajo naslednjo obliko: »Če bi se zgodil« *X*, potem bi se zgodil *Y*«, ali pa uporabimo primer: *Če bi predmet potoval s hitrostjo, večjo od svetlobe, potem bi potoval nazaj v preteklost*. En način, kako obravnavati protidejstvene trditve, je, da nanje gledamo kot na posledice (konsekvence): protidejstveniki so pogojniki, ki logično sledijo iz domnevnih (predpostavljenih) začetnih pogojev in zakonov. N. Goodman je pokazal, da lahko logično zatiranje kakršnegakoli protidejstvenika v okviru začetnih pogojev in zakonov izpelje ne le zaželene zakonite pogojnike, temveč tudi zanikanje začetnih omogočujočih pogojev. Če lahko iz naših zakonov in začetnih pogojev izpeljemo trditev *Če vžigalico podrgnemo ob stransko steno ohišja škatlice za vžigalice, potem se bo prižgala*, lahko iz iste logične formulacije sklepamo tudi na zanikanje naših začetnih pogojev in zakonov, to je, da vžigalica *ni* narejena iz gorljivega materiala, da *ni* na voljo dovolj kisika, da ohišje škatlice *ni* suho, itn. Edini način, kako onemogočiti dedukcijo zanikanih začetnih pogojev, bi bil ta, da bi dodali dodatne protidejstvene trditve za vsak začetni pogoj: ni tako, da če vžigalico podrgnemo ob stransko steno ohišja škatlice za vžigalice, le-ta ne bo suha; da le-ta ne bo narejena iz gorljivega materiala, itn. Žal pa utegne obstajati neskončno število začetnih pogojev, ki zahtevajo, da eksplicitno onemogočimo njihovo zanikanje. Tako se spet znajdemo pred nekakšnim problemom okvira, ki se v tem primeru imenuje *problem soobranljivosti*.²

¹ J. Searle, *Intentionality*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983, str. 149.

² Glej tudi E. C. Way, *Knowledge Representation and Metaphor*. Dordrecht: Kluwer Academic Press, 1991, str. 80.

3. Odvisnost od konteksta, utemeljena na sistematičnem dvoumju

Vsem je dobro znano dejstvo, da imajo besede lahko več pomenov. Do enoznačnega pomena določene besede se lahko prebijemo zgolj tako, da obravnavamo kontekst (ki je lahko stavek, večji del besedila, itn.) in iz njega izluščimo ta enoznačni pomen. Vsaj od Fregeja naprej se je večina filozofov jezika oklepala trditve, da ima beseda pomen zgolj v kontekstu stavka. Večina različic tega stališča domneva oziroma predpostavlja, da lahko teh nekaj različnih pomenov neke besede podrobno določimo tako, da jih naštejemo kot disjunkte v množici disjunktov, ki služijo kot slovarski zapis za polisemično besedo. Domneva se tudi, da je polisemičen le sorazmerno majhen košček slovarja, na primer, homonimi. Stavki, ki vsebujejo polisemične besede, bodisi enoznačno določijo pomen besede bodisi se vsakemu od več pomenov preprosto pripiše neko množico posebnih resničnostnih pogojev. Po našem mnenju – in tu soglašamo s Kittayjevo¹ – pa se polisemija nikakor ne nanaša le na majhen del jezika in da tako predstavlja pojav, ki bi ga bilo mogoče zanemariti ali pa znjimi na hitro opraviti.

Polisemija je dejansko zelo prodorna lastnost besednega pomena; polisemija lahko za vsako besedo ustvari domala neskončno veliko množico pomenov. Ali lahko polisemičnost obravnavamo s preučevanjem vsakega drugačnega smisla, ki ga ima disjunkt v slovarskem zapisu? Recimo, da hočem prevesti stavek iz angleščine, ki se glasi:

0.15 The box is in the pen.

Stavek je dvoumen in ga lahko prevedem bodisi kot *Škatla je v otroški staji* bodisi kot *Vložek je v peresu*. Davidson je predlagal naslednjo rešitev: »"The box was in the pen" je resničen [stavek] za govorce *x*, ki mu je materni jezik angleščina, v času *t*, če in le če, ali je bila škatla v otroški staji pred *t* in okoliščine, ki obkrožajo *x* v *t*, ustrezajo pogoju *p*, ali pa je bil vložek v peresu pred *t* in okoliščine, ki obkrožajo *x* v *t*, ustrezajo pogoju *p*".«²

Nekateri, in tu imam v mislih predvsem L. J. Cohena, se s tako predlagano rešitvijo niso strinjali. Ugovor je zadeval dejstvo, da *p* in *p'* nikakor ne moreta izčrpati vseh pogojev, v katerih je bil stavek izrečen. Utegnejo obstajati take okoliščine, pravijo, ki nam prav nič ne pomagajo, da bi prišli do enoznačnega stavčnega pomena. V tem primeru predikat ne bo zadovoljen in bo stavek (0.15) neresničen. Cohen pa pripominja: »Kjer je dvoumje prostovoljna igra z

¹ Glej Eva Feder Kittay, *Metaphor: Its Cognitive Force and Linguistic Structure*. Oxford: Clarendon Press, 1987, str. 107.

² Donald Davidson, "Semantics for Natural Languages", v G. Harman, G. (ur.): *On Noam Chomsky: Critical Essays*. New York: Anchor Press, 1974, str. 246. Kot opozarja Kittayjeva, je ta odlomek brez pojasnil izginil iz poznejšega ponatisa istega članka.

Kar zgornje navedbe kažejo, je, da je dokazno gradivo za kontekstno občutljivost pojmov oziroma besed težko združljivo z načelom stroge kompozicionalnosti. Pri razumevanju sestavljenih pojmov se ljudje opirajo na zapletene kovariacijske vzorce in vzajemna delovanja med različnimi razsežnostmi, poleg tega pa ima pri tem razumevanju pomembno vlogo tudi splošna človekova vednost o svetu. Zdi se, da je mogoče pojmovno oziroma besedno kombinacijo najustrezneje razložiti v mejah zadovoljitve omejitve v distribuiranih mrežah. Tako si tako mrežo, ki uteleša zadovoljitev omejitve, lahko zamislimo, kot da jo sestavljajo enote (vozli) v vlogi hipotez, aktivacijske vrednosti kot stopnje zaupanja v dano hipotezo in povezave med enotami kot omejitve. Poglejmo preprost primer pozitivne povezave med dvema enotama: ena je indikator za *žlice*, druga indikator za lastnost *majhne*. To povezavo lahko razložimo kot omejitev: ko je »vključena« ena enota (*žlice*), bi morala biti »vključena« tudi druga (mreža torej »domneva«, da so *žlice majhne*). Omejitev je zadovoljena, če sta dejansko »vključeni« obe enoti, kršena pa, če je »vključena« le ena enota. To nam omogoča, da za vsako možno stanje mreže določimo stopnjo, do katere so hkrati zadovoljene vse njegove omejitve. Mreža se postopno spušča v prostor stanja, dokler se ne umesti v stabilno stanje, ki, v primerjavi s svojimi sosednimi točkami, zadovolji toliko omejitev, kolikor je le mogoče.

Mreža se bo, ko ji je predstavljen neki vhod v obliki določene kategorije (na primer samoglasnika v govornem segmentu) ustalila v posebnem aktivacijskem vzorcu nad skritimi enotami. Tak aktivacijski vzorec si lahko zamišljamo kot točko v nekem n -dimenzionalnem prostoru stanja, v katerem vsaka enota določa neko dimenzijo oziroma razsežnost. Ko se je mreža naučila razločevati, se je njen prostor stanja razdelil v bolj ali manj razločene regije. Ko ji je predstavljen primer določene kategorije (na primer samoglasnik), bo to povzročilo, da se bo mreža približala točkam v določeni regiji svojega prostora stanja, medtem ko bodo vhodi, prek katerih je predstavljena druga kategorija, povzročili, da se bo mreža umestila v drugo regijo svojega prostora stanja. Če imamo torej vhod v obliki sestavljenega izraza, to je, če je neka jezikovna postavka vključena v kontekst širšega izraza, potem tako ta jezikovna postavka kot njen kontekst vsiljujeta mreži omejitve in bosta vplivala na to, h kateremu stabilnemu stanju se bo mreža nagnila. Občutljivost za kontekst prihaja z dveh strani: en vir je vhod zunanega konteksta, v katerega je vključena posamezna jezikovna postavka; ta vhod bo spremenil obliko energetske funkcije, določene nad mrežnimi stanji, in bo tako moduliral stabilno stanje, ki ga mreža želi doseči. Drug vir kontekstne občutljivosti predstavlja dejstvo, da skritih enot ne aktivirajo le vhodne enote, temveč tudi notranjost omrežja.

Odgovor na določen vhod (na primer, besedo) se bo torej bolj ali manj spreminjal v skladu s trenutnim notranjim kontekstnim vhodom. Vzemimo primer iz McClellanda in Kawamota.¹ Ko je njun model obdeloval stavek *Žoga je razbila vazo*, je agentu *žoga* pripisal lastnost *trda*, čeravno se je med učenjem soočil zgolj z *žogami*, ki so bile *mehke*. To se je zgodilo zato, ker so bile vse stvari, ki jih je model srečal kot *stvari*, ki *nekaj razbijejo*, *trde*. Model je tako posplošil kovariacijo med *stvarmi*, ki *nekaj razbijejo*, in *trdotijo* na nove primere.

Zavrnitev Fodorjevih in Pylyshynovih stališč

Fodorjeve in Pylyshynove očitke je z različnimi argumenti poskušalo zavrniti več zagovornikov konekcionalizma.² A. Clark meni, da omenjena avtorja napačno razumeta *naravo* pripisovanja misli, s čimer je na napačno mesto uvrščena tudi sistematičnost, in da iz odsotnosti *kompozicionalne strukture pojmovne ravni* zmotno sklepata na odsotnost kompozicionalne, generativne strukture. Kar zadeva *naravo* pripisovanja misli, je treba reči, da Fodor in Pylyshyn zagovarjata prepričanje, da je sistematičnost *kontingentno*, *empirično* dejstvo. To prepričanje je povsem razvidno iz njune razprave o sistematičnosti podbesednc, živalske misli. Živali, ki lahko mislijo *aRb* (*a* je v nekem odnosu z *b*), lahko na splošno tudi mislijo *bRa*, vendar pa tudi dopuščata, da to *ni nujno* tako. To, ali so kognitivne zmožnosti podbesednih organizmov pogosto strukturirane tako, je empirično vprašanje.

Clark nadaljuje svojo argumentacijo, da je seveda gotovo res, da bi žival utegnila odgovoriti na *aRb*, ne pa na *bRa*, vendar tudi trdi, da bi v takem primeru ne smeli (*ceteris paribus*) sklepati, da ima, na primer, misel »*a* je višji kot *b*«, ne more pa imeti misli »*b* je višji kot *a*«. Prej bi se moralo zgoditi, da bi njena očitna nezmožnost, da ima pahljačo misli, kamor sodijo *a*-ji, *b*-ji, odnos *višji kot*, morala najpoprej ovreči poskus, da bi ji pripisali misel, da je *a* višji kot *b*! Nemara ima misel, ki bi jo utegnili opisati kot misel, da-je-*a*-višji-kot-*b*, vendar omenjene misli *nima*, če uporabljamo običajni stavčni aparat našega jezika, kajti dojetje misli zahteva dojetje njenih sestavnih pojmov, to pa zahteva

¹ Prim. J. L. McClelland in A. H. Kawamoto, »Mechanisms of sentence processing: Assigning roles to constituents«, v J. L. McClelland, D. E. Rumelhart in The PDP Research Group (ur.), *Parallel Distributed Processing: Explanations in the Microstructure of Cognition II*. Cambridge, Mass.: MIT Press, str. 272-326

² Glej, med drugim, Andy Clark, »Systematicity, Structured Representations and Cognitive Architecture: A reply to Fodor and Pylyshyn«; Paul Smolensky, »The Constituent Structure of Connectionist Mental States: A Reply to Fodor and Pylyshyn«; Timothy Van Gelder, »Classical Questions, Radical Answers: Connectionism and the Structure of Mental Representations«, v Terence Horgan in John Tienson (ur.), *Connectionism and Philosophy of Mind*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, 1991.

sploh kakršnokoli drugo semantiko. »Ni nam treba pripisati semantičnih lastnosti izrazom v M -ju, da bi razložili intencionalne značilnosti prepričanj, temveč prej nasprotno: semantične značilnosti mentalnih reprezentacij so podedovane od intencionalnih značilnosti prepričanj, ki jih uresničijo.«¹ Torej ne obstaja pot dokazovanja, ki bi vodila od kompozicionalne semantike za M h kompozicionalni semantiki za javni jezik E_1 , to je za govorni Harveyjev jezik in jezik njegove skupnosti. Harvey ima seveda tudi mehanizme za oblikovanje prepričanj. Ti mehanizmi določajo pogoje, pod katerimi se neki stavek M -ja pojavi v Harveyjevi B -šklatli. Mehanizmi za oblikovanje prepričanj bodo za vsak stavek M -ja določili zelo kompleksno protidejstveno lastnost, ki podrobno določa, kako je pojav tega stavka v B -ju določen s čutnimi dražljaji in drugimi stavki v B -ju. To lastnost notranjega stavka lahko poimenujemo kot njegovo pojmovno vlogo.

Schifferjeva naloga je pokazati, da Harveyjeva zmožnost obdelovanja izjav v E_1 ne predpostavlja kompozicionalne semantike za E_1 . Recimo, da Marija izreče niz zvokov *Nekaj snega je škrlatnega*. Harvey slušno zazna Marijino izjavo in takoj ve, navzlic novosti izrečenega zvočnega niza, da je Marija rekla, da je nekaj snega škrlatnega in da je izjava resnična samo v primeru, če je nekaj snega škrlatnega. Ker ta prehod kaže Harveyjevo sposobnost, da razume izjave novih stavkov v slovenščini (ali v kateremkoli drugem jeziku), to je v E_1 , je naša naloga naslednja: ugotoviti splošna načela, ki jih je mogoče aplicirati na izjave v E_1 in ki bodo razložila, kako je mogoče, da Harvey pride od

[1] svojega prepričanja, da je Marija izrekla zvoke *Nekaj snega je škrlatnega*

[2] svojemu prepričanju, da je Marija rekla, da je nekaj snega škrlatnega in da je tako tisto, kar je rekla (in tako tudi njena izjava), resnično le v primeru, če je nekaj snega škrlatnega, ne da bi predpostavili, da Harveyjevo obdelovanje udejanja ali pa da je v skladu s kompozicionalno semantiko E_1 . Kako to doseči?

Lahko predpostavimo, da imajo določeni izrazi v notranjem kodu M pojmovne vloge, ki pojasnijo prehod od [1] k [2], vendar pa ne predpostavljajo kompozicionalne semantike za E_1 . Naj bodo

[3] Ajiram ej alivajzi »nek'j snega je škrlatn'ga«,

[4] Ajiram ej alker, ad jaken agens ej agentalrkš,

[5] Anijiram avajzi ej ančinser, eč ni el eč ej jaken agens agentalrkš
grafemske reprezentacije stavkov notranjega koda M , ki uresničijo Harveyjeva prepričanja, da je Marija izjavila niz zvokov *nekaj snega je škrlatnega*, da je Marija rekla, da je nekaj snega škrlatnega, in da je Marijina izjava resnična, če in le če je nekaj snega škrlatnega.

Naša naloga je pokazati, da imata lahko izraza *ej alker, ad in ančinser* pojmovni vlogi, ki ne predpostavljata kompozicionalne semantike za E_1 , vendar pa razložita prehod od [3] k [4] in [5] v Harveyjevi šklatli prepričanj. Da bi določili ti pojmovni vlogi, moramo najprej predpostaviti obstoj neke funkcije. Naj bo δ spremenljivka nad tistimi strukturnimi opisi v M -ju, ki se, tako kot opis »"nek'j snega je škrlatn'ga"«, nanašajo na zvočne nize, ki so pravilno oblikovane formule jezika E_1 , in naj » μ « sega nad stavki v M -ju, Harveyjevemu notranjemu sistemu mentalnih reprezentacij. Potem predpostavimo, da obstaja rekurzivna funkcija f , ki se izkazuje v trditvah z obliko

$$f(\delta) = \mu.$$

Funkcija poteka od strukturnih opisov v M -ju k stavkom M -ja, tako da

1. je f mogoče definirati v okviru formalnih značilnosti izrazov brez nanašanja na kakršnekoli semantične značilnosti kakršnihkoli izrazov bodisi v M bodisi v E_1 , in
2. če je referent δ -te lahko uporabljen, da reče, da p , potem bo $f(\delta)$ uprimeril prepričanje, da p .

Zdaj predpostavimo, da je pojmovna vloga »ej alker, ad« taka, da če je stavek

$$/\forall \text{ ej alivajzi } \delta/$$

v Harveyjevi šklatli prepričanj in če je $f(\delta) = \mu$, potem, ceteris paribus, je tudi stavek

$$/\forall \text{ ej alker, ad } \mu/$$

v Harveyjevi šklatli prepričanj (pri čemer je » \forall « spremenljivka nad singularnimi termini v M -ju).

Torej, če je

$$\text{»Ajiram ej alivajzi "nek'j snega je škrlatn'ga"«}$$

v Harveyjevi šklatli prepričanj in je $f(\text{»"nek'j snega je škrlatn'ga"«}) = \text{»jaken agens ej agentalrkš«}$, potem, ceteris paribus, je tako tudi stavek

$$\text{»Ajiram ej alker, ad jaken agens ej agentalrkš«}$$

v tej šklatli prepričanj.

Torej pojmovna vloga »ej alker, ad« avtomatično zagotavlja, da če je Harvey prepričan, da je Marija izjavila »Jaken agens ej agentalrkš«, bo potem tudi prepričan, da je rekla, da je nekaj snega škrlatnega.

Obnovimo, na kratko, Schifferjevo zgodbo! Zamislimo si, da so govornici/poslušalci računski sistemi, katerih mentalni procesi so definirani nad formulami v nekem jeziku misli M . Potem si razumevanje izrazov naravnega jezika

¹ S. Schiffer, *Remnants of Meaning*. Cambridge, Mass: The MIT Press, 1987, str. 193.

Metafora in pogovorna implikacija

Kaj je tisto, kar določa referenco, ko se pokazno nanašamo na neko stvar? Je mar to naša demonstracija ali intenca? Kot smo videli, je D. Kaplan v "After-thoughts" spremenil svoje mnenje in se postavil na stran intencionalnosti. Kaplan zdaj meni, da ima demonstracija zgolj pragmatično vlogo pri olajševanju in pospeševanju komunikacije oziroma pri pojasnjevanju poslušalstvu, na kaj se nekdo poskuša nanašati. Tisto, kar igra semantično vlogo dejanskega določanja demonstratuma in tako torej tudi referenta, je govorceva »usmerjajoča intenca«. Ta se imenuje tako zato, ker vodi dejanje demonstracije, hkrati pa je njen cilj zaznani predmet. Referenčna intenca je del komunikacijske reference, za katero je značilno, da njena izpolnitev sestoji iz njene prepoznave. Referenčna intenca ni zgolj vsaka intenca nanašanja na nekaj, kar ima nekdo v mislih, temveč vključuje namero, da poslušalstvo neko stvar prepozna kot referenta, tako da o njej razmišlja na nek prepoznaven način.

Na intencionalnosti utemeljena semantika je tisti program v teoriji pomena, ki ga je implicitno opredelil Paul Grice v znamenitem članku z naslovom »Meaning«. ¹ Ta semantika razlikuje med *govorčevim* in *stavčnim pomenom*. Opredelitev deklarativnega govorcevega pomena, kakršno je predlagal Grice, bi lahko rekonstruirali takole:

(GP) *G* (govorec) meni, da *p*, ko izjavlja *x*, če in le če *G*, za neko osebo *A* in lastnost Φ , hoče, da

1. *A* prepozna, da *x* ima Φ ,
2. *A* misli – vsaj delno na podlagi mišljenja, da *x* ima Φ , da je *G* izjavil *x* z namero, da bi *A* mislil, da *p*;
3. *A* misli – vsaj delno na podlagi mišljenja, da je *G* izjavil *x* z namero, da bi *A* mislil, da *p* – da *p*.

Za lažje razumevanje bomo zgornjo shemo ponazorili s primerom. Janez ob srečanju z Jožetom izreče niz zvokov *Dežuje*. Jože prepozna, da ima zvočno zaporedje naslednjo lastnost: med slovenskimi govorcji je to zaporedje konvencionalno sredstvo za pomen, da dežuje. Na podlagi tega in skupaj z svojimi drugimi prepričanji Jože sklepa, da je Janez izrekel te zvoke, da bi ga informiral, da dežuje. Na podlagi tega in skupaj z svojimi drugimi prepričanji Jože sklepa, da Janez mora biti prepričan, da dežuje in da mora biti to njegovo prepričanje na nek način povzročeno. Tako – ob svojih drugih prepričanjih – sklepa, da dežuje.

¹ Paul Grice, *Studies in the Way of Words*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1989, str. 213-223.

Grice izrecno omeni metaforo v članku »Logic and Conversation«. ¹ Metafore sodijo v tisti podrazred stavkov, ki jih uporabimo za to, da signaliziramo in sporočimo informacijo, ki seže čez dobesedne pomen stavkov. S pomočjo *pogovorne implikacije* nam z našimi stavki uspe sporočiti več, kot je bilo dejansko »povedano«. Grice uvede pojem pogovorne implikacije s primerom, ko se osebi *A* in *B* pogovarjata o skupnem prijatelju *C*-ju, ki trenutno dela v banki. *A* vpraša *B*-ja, kako *C* napreduje v službi in *B* mu odgovori: »Mislim, da zelo dobro; rad ima svoje kolege in doslej še ni bil v zaporu«. Ob takem pogovoru se utegnemo upravičeno vprašati, kaj je *B* hotel namigniti oziroma sugerirati ali celo kaj je mislil, ko je rekel, da *C* doslej še ni bil v zaporu. Lahko bi si bili mislili več stvari: da se, na primer, *C* nikakor ne more upreti skušnjavi, ki jo prinaša njegov poklic, ali pa da so njegovi sodelavci res neprijetni in neznosni, itn. Vsekakor pa je jasno, da se – karkoli je že *B* impliciral, namigoval ali menil – to razlikuje od onega, kar je *B* povedal, to je, da *C* doslej še ni bil v zaporu. »Naše govorne izmenjave ... so vsaj do določene mere kooperativna prizadevanja; vsak sodelujoči prepozna v njih – vsaj določeni meri – skupen smoter, ali množico smotrov, ali vsaj vzajemno sprejeto smer ... Toda na vsaki stopnji bodo *nekateri* možni pogovorni koraki izključeni kot pogovorno neprimerni.« ² Tako Grice naposled ponudi splošno načelo, po katerem naj bi se ravnali sodelavci v pogovoru:

Pogovorno načelo (PN): S sprejetim smotrom ali smerjo pogovorne izmenjave, v kateri si udeležen, stori, da bo tvoj pogovorni prispevek tak, kakršen se zahteva na stopnji, na kateri se pojavlja.

Grice potem razlikuje štiri kategorije, v katere sodijo specifične maksime. Spoštovanje teh maksim prinese določene rezultate v skladu s pogovornim načelom. Te štiri kategorije imenuje, po Kantu, kategorija kvantitete, kvalitete, relacije in načina. Za nas sta zanimivi kategoriji kvalitete in relacije.

A) *Maksima kvalitete*: Poskušaj storiti, da je tvoj prispevek tak, da je resničen – z dvema posebnima maksimama:

1. Ne reci tistega, za kar si prepričan, da je neresnično;
2. Ne reci tistega, za kar nimaš ustrezne evidence.

B) *Maksima relevance*: Bodi relevanten.

Glede na prejšnji primer, ko se dva prijatelja pogovarjata o skupnem prijatelju, bi *A* utegnil sklepati takole: »(1) *B* je očitno prekršil maksimo "Bodi relevanten" in tako lahko štejem, da je zaničeval eno od maksim, ki predpisuje jasnost, vendar nimam nobenega razloga za domnevo, da se odloča proti delovanju

¹ Ravno tam, str. 22-40.

² Ravno tam, str. 26.

tudi na podlagi *morfoloških* lastnosti oziroma podobnosti. Ko obravnavamo metaforo »vrat steklenice«, nam takoj pade v oči, da se ta metafora razlikuje od metafore »noga mize«. Pri prvi metafori odpadejo funkcionalne lastnosti (funkcija vratu ni podpiranje glave ali zamaška, kakor je funkcija noge podpiranje gornje plošče mize), v ospredje pa stopijo morfološke podobnosti. Analogija pripisovanja je vselej analogija relacije, nikoli analogija bivajočega: ko rečemo, da je nekaj tako in tako zato, ker je v relaciji do takega in takega, utegnemo tako zadevati tudi intrinzične značilnosti, toda samo pripisovanje ni nikoli intrinzično.

Drugič, Aristotel govori o razmerju odvisnosti in lestvični stopnjevitosti med kategorijo bitnosti in drugimi kategorijami, kajti brez bitnosti druge katego-rije ne bi mogle obstajati. To razmerje je utemeljeno na vzročno-posledični zvezi.

Tako obstajata dva načina pojasnitve enotnosti principov in vzrokov navkljub raznoterosti njihovih področij uporabe. Ti pojasnitvi se dopolnjujeta, vendar sta medsebojno neodvisni. Prva pojasnitev – analogija – kaže *horizontalno funkcionalno podobnost*, druga *vertikalni odnos odvisnosti*. Navpični odnos odvisnosti nikakor ne pomeni popolne izpeljivosti. Termin *B* je odvisen od termina *A*, kolikor ugotovimo, da brez *A*-ja *B* ne more obstajati, vendar to očitno ne pomeni, da *A* vsebuje *B*. The dveh pojasnitev – horizontalne analogije in hierarhične odvisnosti – ne gre zamenjevati.

Šele komentatorji, začenši s Porfirijem, so bili tisti, ki so začeli izenačevati horizontalno analogijo in hierarhično odvisnost. Struktura analogije, ki se je pri Aristotelu utemeljevala v funkcionalni ustreznosti, nikakor pa ne v hierarhični odvisnosti, se je začela »vertikalizirati« in spreminjati v postopku razdelitve–razpršitve, ki je potekala od zgoraj navzdol. Zgodi pa se še ena sprememba: strukturo odvisnosti (ki jo je mogoče povzeti v strukturo »glede na eno«) so komentatorji začeli uporabljati za razplet ontološkega problema enosti bitnosti, in to s teološkega vidika. Bog je dobil funkcijo prve bitnosti, od katere so odvisne vse druge bitnosti. Aristotel je strukturo odvisnosti uporabil za razsvetlitev problema enosti, enotnosti kategorij. Z vertikalizacijo analogije in horizontalizacijo (proporcionalistično razlago odnosa odvisnosti) se odpre možnost ontološkega sistema, ki se razteza čez vse bivajoče. Bivajoče je proporcionalno razdeljeno med bitja, tako kot sonce ne razsvetljuje vseh stvari na enak način, temveč po različni zmožnosti posameznih stvari, da sprejemajo svetlobo. Ali če ponovimo za Akvinskim: sprejeto je v sprejemajočem na način sprejemajočega.

Prehod k Tomažu Akvinskemu

Aristotel je, kot smo videli, za dobro rekel, da je homonim, vendar pa ne sodi med naključne homonime. Aristotelovi komentatorji, med njimi tudi Porfirij, so iz te trditve izpeljali sklep, da je nenaključna homonimija *intencionalna, namerna* homonimija. Seveda lahko takoj ugotovimo, da je izpeljani sklep sprt z Aristotelom in logiko, kajti nasprotje »naključnosti« ni »namernost, hotenost«, temveč *nujnost*. Nujnost se ne (vselej) ujema z voljnostjo, hotenostjo. Homonimija ni več nujno stanje stvari, temveč postopek, ki je podrejen nekemu cilju oziroma smotru.

Homonimija se tako deli na naključno in hoteno. Hotena, namerna homonimija se spet deli na štiri podvrste: po podobnosti, izhajajoč iz analogije, izvirajoč iz enega in glede na eno. To je razvrstitev, na katero naletimo pri Porfiriju. Porfirij je v primerjavi z Aristotelom uvedel dve novosti. *Prvič*, izraz *po analogiji* je nadomestil z izrazom *iz analogije*: analogija ni več merilo, *po* katerem sodimo o stanju stvari, temveč postane vir, iz katerega neko stanje stvari vznikne in je hkrati tudi razložljivo. *Drugič*, nova je tudi homonimija po podobnosti. Po Aubenqueovem mnenju je Porfirij uvedel to podvrsto hominimije na podlagi Aristotelovega primera na začetku *Kategorij*, v katerem govori o dejanskem, živem človeku in človekovi sliki. Aristotel uporabi ta primer za ponazoritev čiste homonimije, kajti med živim človekom in njegovo sliko ni nobene skupne točke. Naslikanemu človeku manjka ravno tisto, kar tvori bistvo živega bitja, namreč življenje. Porfirij obrne smisel primera tako, da vidi v njem tisto, kar sliko in model združuje, povezuje, to je podobnost. Taka sprememba smisla pa bolj ustreza platonizmu kot aristotelizmu.

Oblikovanje srednjeveškega pojma analogije bivajočega je postopek, ki je zahteval celo vrsto vmesnih stopenj (posredovanj) in prenosov. V logičnih tekstih grško-latinske tradicije ali »izvirne evropske tradicije« ne naletimo na nauk o homonimiji, ki bi imel metafizični pomen. Natančneje povedano, njegov metafizični pomen je pomen, ki je značilen za boetijsko obdobje; logika in metafizika se še vrtita okrog iste osi: gre za problem prenosa kategorij, *transsumptio rationum*.¹ Osrednje vprašanje ni vprašanje mnogoterih pomenov bivajočega, temveč vprašanje, ali in kako je mogoče ontološke kategorije uporabiti na področju teologije. Prvi srednjeveški komentatorji Boetijeve razprave *De Trinitate* so ta problem zajeli z vprašanjem: ali glede na to, da kategorije spremenijo svoj pomen, ko jih apliciramo na Boga, ne obstaja neka čista ekvivoknost, metaforična raba, ali prenos kategorialnega jezika?

¹ *Transsumptio* je eden od načinov *fallacia incidens* (naključne zmote), ki temelji na naključni ekvivoknosti. Do prenosa (*transsumptio*) pride, ko eno besedo, ki po svojem poglobitnem imenu označuje eno samo stvar, prenesemo na drugo stvar zaradi nekega proporca ali podobnosti.

Boga, prvenstvo glede na pomen pa izvira iz onega, kar nam je najbolj pri roki, najbolj znano, to je iz ustvarjenega. Prava analogija se ravna po prvenstvu stvari samih, metafora pa po *prvenstvu pomena*.

Raven pomena se spet deli na dve podravni; neko ime je lahko dvojno sporočljivo: na en način lastno, na drugi način pa po podobnosti. Lastno je sporočljivo, ko je glede na celotni pomen imena sporočljivo mnogim. Po podobnosti je sporočljivo, ker je sporočljivo po nečem, kar je del pomena imena. Ime *lev* lastno ustreza vsem tistim, pri katerih je najti naravo, ki jo pomeni ime *lev*. Po podobnosti je sporočljivo tistim, ki imajo kaj levjega, kot na primer drznost ali pogum, skratka tistim, ki se jim metaforično reče *lev*. Tako ni nobeno ime, ki pomeni kaj posameznega, lastno sporočljivo mnogim (stvarem), ampak zgolj glede na podobnost, tako kor se more nekomu metaforično reči *Ahil*, v kolikor ima kakšno od Ahilovih lastnosti, na primer pogum. Delitev ravni pomena dejansko zrcali delitev na prvi ravni; tudi raven pomena se deli, če lahko tako rečemo, na raven »samih stvari« (lastna sporočljivost) in raven pomena (sporočljivost po podobnosti). Tako je lastna sporočljivost v domeni analogije, sporočljivost po podobnosti pa v domeni metafore.

Pesniški in teološki govor sta temeljito ločena. Imena namreč ne sledijo načinu biti, ki je v stvareh, ampak načinu biti, kakršna je v našem spoznanju. Teološki govor se opira na raven stvari, ne pa na raven pomena.

Navzkrižna igra analogije in metafore pride še posebej do izraza, ko Tomaž govori o odnosu odličnosti. Odnos je zamišljen po analogiji, izraža pa ga metafora. Besedo *moder* lahko analogno uporabimo za prediciranje o Bogu, čeravno je ne moremo univokno izreči tako o Bogu kot o ustvarjenem (človeku). Pri človeku *modrost* označuje ločeno popolnost, ki se razlikuje od vsake druge. Beseda *moder*, ko jo uporabljamo za človeka, na neki način opisuje in zajame označeno stvar. Pri Bogu pa se »modrost« sklada z njegovim bistvom, njegovim bivanjem; izraz torej ničesar ne opisuje, ločuje, temveč pušča označeno stvar »kot nedojeto in kot prekoračujočo pomen imena«. ¹ Po Ricoeurjevem mnenju predikati, pripisani Bogu, s tem viškom pomena ohranjajo svojo pomensko moč, ne da bi uvedli razlikovanje v samega Boga. Označena stvar ima nekakšen višek glede na pomen imena: »Če pa je res, da ima ta učinek smisla svoj izvor v samem postopku predikacije, to pomeni, da se na ravni predikacije analogija in metafora razlikujeta in križata. Ena temelji na predikaciji transcendentalnih izrazov, druga pa na predikaciji pomenov, ki nosijo s seboj svojo materialno vsebino.« ²

¹ Ravno tam, Ia, q. 13, a. 5.

² P. Ricoeur, nav. delo, str. 319. Materialne vsebine v metafori *Bog je lev* ne moremo pripisati Bogu; samo transcendentalni izrazi, kakršni so *dober*, *moder*, itn., dopuščajo definicijo Boga, ki je neodvisna od materije.

Metafora in analogija bivajočega

Najprej kratek povzetek oziroma pojasnitev, v kakšem smislu bomo uporabljali nekatere izraze, da bi se tako izognili nepotrebni zmedi. Z izrazom *analogija* mislimo *razmerje*, *proporc* ene ali več bitnosti do iste stvari. Tako analogijo imenujemo analogija pripisovanja (atribucije). Razlikovati je treba med tovrstno analogijo in *analogijo podobnosti razmerij* med dvema ali več stvarmi. To je analogija proporcionalnosti oziroma sorazmerja. Ta se spet deli na »metaforično« in »lastno«, pravo analogijo proporcionalnosti. Lastna analogija sorazmerja je analogija bivajočega. Še beseda o metaforični predikaciji. Tomaž ločuje, kot smo videli, med lastno predikacijo in predikacijo po podobnosti. Če za nekoga rečemo, da je lev, potem to rečemo po podobnosti. *Metaforična* predikacija pa ni istovetna s predikacijo po podobnosti, saj ima le-ta širši doseg. Metafora se torej ne utemeljuje zgolj na katerikoli vrsti podobnosti, temveč na neki dejanski, »ontološki« podobnosti v redu izvršenih dejanj ali ustvarjenih učinkov. Če rečemo za človeka, da je lisica, potem narave lisice (lisičjosti) ne najdemo na intrinzičen, notranji način v samem človeku. Kar imata človek in lisica skupnega, je zgolj podobnost na področju izvršenih dejanj ali ustvarjenih posledic. ¹

Metafora ne izraža na »lasten« način proporcionalnosti, ker zadeva uporabo pojmov oziroma imen, ki so po svojem lastnem pomenu *univokni*. Lastno, pravo proporcionalnost izraža le analogija bivajočega, kjer je skupni pojem notranje analogen, saj se formalno in ustrezno udejanja v vsakem izrazu analogije. V bivajočem ni enotnosti ali podobnosti stvari, temveč zgolj enotnost ali podobnost sorazmerij. Tudi za samo analogijo pripisovanja (atribucije) ne moremo strogo trditi, da je v *formalnem* smislu analogija pripisovanja. Analogija pripisovanja temelji na notranji proporcionalni deležnosti analogije bivajočega. *Bivajoče* lahko prediciramo tako o končnem bitju kot o neskončnem. Ali nista obe bitji – v sorazmerju do svojih narav – *bivajoče*? In ali ne pripišemo *bivajoč*« tudi končnemu bitju zaradi njegovega razmerja do neskončnega?

Čeravno je skupen predikat pri analogiji bivajočega zgolj sorazmerno en, je hkrati resnično en. Sorazmerna identiteta v redu bivajočega je realna vrsta identitete, pri kateri ne more priti do ekvivokacije, kjer so predikati *sorazmerno* isti. V primeru analogije pripisovanja in analogije metafore ne odkrijemo ene same ideje, ki bi bila skupna vsem vpletenim izrazom. Nasprotno, za izražanje ustreznih primerjav, konotacij ali razmerij potrebujemo *več* pojmov. Nekateri strokovnjaki zato trdijo, da ti dve analogiji v svojem bistvu sploh nista

¹ Prim. J. F. Anderson, *Reflections on the Analogy of Being*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1967, str. 30 in naprej.

lastnost *biti lev*. Tako smo se izognili težavam denotacijskih teorij, ki predikacijo *je lev* razumejo v smislu identitete (v tem primeru ni nobene razlike med korespondenčno teorijo in semantiko možnih svetov). Tako lahko stvari uprimerjajo katerokoli lastnost, ne da bi zašli v težave identifikacije. Ker pa je uprimeritev distributivna relacija, lastnost *biti lev* uprimerja tudi lastnost *biti pogumen* in še vse druge lastnosti, ki sodijo v pojem leva.

Metafora in spoznavanje

Kanonična oblika metafore je *A je B*, na primer, *Ahil je lev*. Tu sta besedi *Ahil* in *lev* postavljeni v apozicijo, to je, v tem primeru gre za odnos med prvim in drugim samostalnikom, še posebej za odnos drugega samostalnika do prvega. Lahko bi tudi šlo za odnos dveh spominskih sledi oziroma dveh protoplazmičnih sprememb v živčnem tkivu, ki naj bi razložile obstojnost spomina. Spomin je ena bistvenih sestavin, ki omogočajo spoznavno razsežnost metafore. Zanj je značilno, da je omejen, to je, človek se preprosto ne more spominjati vsega. Drugače povedano, izkustveni (fenomenalni) svet po kompleksnosti vselej za eno raven presega spomin. Kakšne posledice ima to dejstvo za učenje iz izkustva?

Najmanj, kar sledi iz dejstva, da je dejanski svet informacijsko bogatejši od naših končnih sposobnosti obdelovanja informacij, je, da moramo izkustveni svet nekako omejiti.¹ Strukturni zapis nekega izkustva, ki je abstrahiran in zapisan v možganih kot spomin, ni zvesta kopija tega izkustva. To pomeni, da človek nima analognega spomina. Induktivno učenje sestoji iz naših zmožnosti, da iz izkustvenega toka potegnemo nekakšne zakonitosti, da vselej izberemo tisto, kar je nespremenljivo in ponovljivo, potlačimo pa ono, kar je irelevantno in enkratno.

Rezultat indukcije mora biti enkratno v smislu, da je povezan samo in samo s pozitivnimi primerki neke kategorije, in samovoljen v smislu, da (*a*) ni bil dokazljivo povezan s pozitivnimi primerki že pred indukcijo (neapriornost) in da (*b*) ni strukturno izomorfen s pozitivnimi primerki (neikoničnost).

Izkustvo je omejeno na tisto, kar se v vsakem primeru približno pokriva z minimalno množico nespremenljivih lastnosti, ki jih potrebujemo, če hočemo uspešno opraviti identifikacijo neke posamezne stvari. Spominska sled, ki predstavlja zapis nekega izkustva, preskrbi končen in obvladljiv »paket«, ki ga lahko shranimo in zanesljivo znova priključimo z nekim imenom. Vloga imena (to je *simbolne* reprezentacije) je, da priskrbi zanesljivo, ekskluzivno sredstvo

¹ Tu se v mnogočem opiram na ideje S. Harnada, predvsem iz njegovih člankov »Metaphor and mental duality«, v T. Simon in R. Scholes (ur.), *Language, mind and brain*. Hillsdale, N.J.: Erlbaum, 1982, str. 189-211 in »Category induction and representation«, v S. Harnad (ur.), *Categorical perception*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990, str. 535-565.

dostopa do spominske sledi. Ta spominska sled je »kategorialna«, ker ima jasno določene kategorialne meje. Propozicije oziroma spominske sledi oskrbijo informacijo o kategorialnih odnosih, še posebej o tem, ali nek primerek sodi v določeno kategorijo ali ne; zanje je torej značilna zgolj dvovalna logika: da ali ne.

Na tem mestu pa se nam samo po sebi vsiljuje zanimivo vprašanje. Če bi bilo vse zgoraj povedano res, potem bi se moral v nekem posameznem času *t*, ko bodisi zaznavam bodisi v duhu samo preiščujem o nekem primerku ene izmed kategorij, zavedati zgolj nekakšnega abstraktnega okolja. Vendar je videti, da se zavedam veliko več. Ko, na primer, zaznavam človeka na velikem polju, se mi zdi, da le-ta zaseda poseben, enkratno položaj, četudi si po nekaj trenutkih ne morem priklicati njegovega enkratnega položaja. Ali drugo vprašanje: kako sem sploh zmožen opravljati relativno razločevanje ali soditi o podobnosti? Kako to, da je naše izkustvo videti kot uniformna, nepretrgana celota?

Taka vprašanja nas navajajo k misli, da mora poleg sistema omejenih spominskih sledi oziroma reprezentacij obstajati še sistem neomejenih reprezentacij. Te reprezentacije niso reducirane in ne morejo služiti absolutnemu razločevanju. Tudi nimajo imen in jih zato ni mogoče zanesljivo nasloviti. Med njimi prihaja do precejšnjega prekrivanja; zajemajo analogone mojega naivnega, nepretrganega, od trenutka do trenutka segajočega izkustva. Te »ikonske« reprezentacije imajo isti reprezentacijski substrat do te mere, da imajo skupne splošne fizikalne podobnosti konfiguracije ali oblike. Analogne, ikonske reprezentacije so neomejene v smislu, da jih ničesar zanesljivo ne povezuje s skupno kategorijo, razen kakršnekoli naravne podobnosti in razlike, ki jih utegnejo imeti. Take reprezentacije v veliki meri nenehno in brezimno prehajajo ena v drugo, ohranjujoč svojo nezvedljivo enkratnost.

Če vse skupaj postavimo v daljnoročni spomin, bi potem tega lahko razdelili na eni strani na epizodni spomin, to je osebna spominjanja vsake posameznosti, in na semantični spomin, to je splošno informacijo, ki vsebuje pomene besed, kakor se jih nasploh spominjajo vsi posamezniki, na drugi strani. Epizodni spomin bi tako ustrezal neomejenemu reprezentacijskemu sistemu, medtem ko bi omejen reprezentacijski sistem imel svojega dvojnika v semantičnem spominu.

Tvorec metafore priključuje iz daljnoročnega spomina kombinacijo besed, ki običajno niso povezane, razlog za tako početje pa utegne tičati v posebnih, enkratnih izkustvih, ki se zarisujejo v epizodnem spominu vsakokratnega posameznika. Kako utegne delovati ta mehanizem? Kakšno utegne biti vzajemno

IMENSKO KAZALO

A

Ahil 31, 162, 167, 169, 170, 172
 Akvinski, Tomaž 150, 153, 154
 al-Ghazali 152
 Albert Veliki 152
 Arcs 142
 Aristotel 11, 18, 121, 140, 141,
 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148,
 149, 150, 151, 152, 153, 154, 156

B

Bambrough, R. 34, 35, 174
 Barsalou, L. W. 63, 174
 Begres, S. J. 133, 135, 136
 Black, M. 108, 111, 174
 Boetij 151
 Bog 140, 150, 151, 154, 155, 156,
 157, 158, 159, 160, 161, 162

C

Cavell, S. 59
 Chomsky, N. 51, 104, 175
 Clark, A. 67, 68, 71, 77, 78, 79, 174
 Cohen, J. L. 27, 51, 52, 53, 174
 Cooper, D. 138, 139, 174

D

Davidson, D. 19, 27, 37, 38, 39, 46,
 51, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 95,
 166, 174, 175
 Derrida, J. 141, 142
 Descartes 20, 91
 Dioniz 142
 Donnellan, K. 123, 175
 Dreyfus, H. 43, 46, 175

E

Eco, U. 146, 154
 Eliot, T. S. 10

F

Fodor, J. 62, 65, 67, 68, 69, 71, 72,
 73, 85, 88, 89, 92, 174, 175, 178
 Frege, G. 51, 102, 103, 104, 105,
 117, 125

G

Galilei, G. 157
 Gantar, K. 140
 Gibson, J. J. 27, 28, 127, 128, 129,
 175
 Goodman, N. 34, 35, 36, 50, 97,
 175
 Goschke, T. 65, 78, 175
 Grandy, R. E. 53, 56, 89, 90, 176
 Grice, P. 12, 130, 131, 132, 133,
 134, 137, 138, 176

H

Harnad, S. 170, 176
 Heidegger, M. 44, 46
 Henle, P. 11
 Hilmy, S. S. 119, 176
 Hintikka, J. 54, 118, 176
 Homer 142
 Hornstein, N. 61, 176
 Hume, D. 91, 157
 Husserl, E. 27, 28, 29, 30, 42, 43,
 44, 45, 46, 47, 166, 176

J

Johnson, M. 19, 21, 22, 23, 26, 27,
 34, 166, 177
 Jubien, M. 169, 177

K

Kalan, V. 148, 149
 Kaplan, D. 102, 103, 104, 105, 106,
 107, 115, 116, 117, 120, 121, 122
 123, 124, 125, 126, 130, 177
 Kawamoto, A. H. 67, 82, 83, 178
 Kaye, J. L. 85, 90, 91
 Keats, J. 11
 Kittay, E. F. 38, 39, 41, 51, 52, 54,
 177
 Koppelberg, D. 65, 78, 175
 Kripke 121

L

Lahav, R. 65, 177
 Lakoff, G. 19, 21, 22, 23, 24, 25,
 26, 27, 28, 31, 33, 34, 36, 37,
 166, 177

M

Mac Cormac, Earl E. 20, 21, 27, 37
 Macbeth 10
 Maimonides 158, 159
 Margalit, A. 27, 174
 McClelland, J. L. 67, 82, 83, 178
 McLaughlin, B. 71, 72, 73, 175
 Merleau-Ponty, M. 28
 Millikan, R. G. 120, 178

N

Newton, I. 20

O

Odisej 39, 142, 145

P

Pandeya, R. C. 61, 178
 Pollack, J. 75, 178
 Pylyshyn, Z. 62, 65, 67, 68, 69,
 71, 174, 175, 178

R

Radman, Z. 60, 61, 178
 Ramsey, W. 65, 175
 Reimer, M. 126, 178
 Richards, I. A. 143
 Ricoeur, P. 15, 140, 141, 143, 144,
 146, 148, 154, 161, 162
 Rosch, E. 24, 25, 33, 36, 63, 178
 Rumelhart, D. E. 65, 67, 69, 80,
 83, 175, 178
 Russell, B. 117, 118

S

Scheffler, I. 97, 98, 178
 Schiffer, S. 85, 86, 87, 88, 89, 90,
 91, 92, 93, 137, 175, 178
 Searle, J. 40, 45, 47, 48, 49, 50, 95,
 178
 Shakespeare, W. 10, 94
 Smolensky, P. 67, 69, 71, 72, 73,
 178
 Sokrat 54
 Stern, J. 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100,
 101, 102, 106, 107, 108, 109, 111,
 112, 115, 116, 117, 125, 179
 Stich, S. 65, 175
 Strawson, P. 137, 179
 Sweetser, E. 167, 179
 Swiggers, P. 141, 145

T

Tomaž Akvinski 179
 Tomberlin, J. E. 53, 89, 176
 Turbayne, C. 20
 Turner, M. 23, 177
 Tversky, A. 25

V

Van Brakel, J. 31, 179
 Van Gelder, T. 67, 79, 179
 Verbrugge, R. R. 128, 129, 179

W

Way, C. E. 33
 Way, E. C. 42, 50, 179
 White, R. M. 19
 Wittgenstein, L. 27, 29, 57, 61,
 117, 118, 119, 179
 Wright, C. 58, 59, 179

Ž

Žunjić, S. 147, 149

STVARNO KAZALO

A

akcidenca, 149; 152; 153; 154; 155; 158
 akcidentalna lastnost, 13; 14
 akcidentalna razlika, 153
 aktivacijska vrednost, 66
 algoritem, 88
 analogat, 149; 164
 analogia attributionis, 147
 analogia proportionis, 147
 analogija, 11, 17, 91, 140; 143; 144; 145; 146; 147; 148; 149;
 150; 151; 152; 153; 154; 155; 156; 157; 160; 162; 163; 164
 analogija bivajočega, 150-154, 156, 163, 164
 analogija pripisovanja, 149, 163, 164. Glej tudi analogia
 attributionis
 anomalija, 16; 17; 52; 60
 anomalna teorija, 17
 asimetrija, 24
 atribut, 10; 25; 37; 45; 149; 156; 158

B

besedna opozicija, 9, 11-13
 bistvena lastnost, 31, 44
 bitnost, 24; 54; 55; 64; 69; 76; 77; 83; 84; 104; 106; 118; 121;
 135; 136; 147; 148; 149; 150; 152; 153; 163; 164; 166; 168;
 169; 173

D

definicija, 22; 23; 29; 56; 88; 108; 117; 118; 138; 140; 141;
 143; 145; 154; 157; 161; 162
 deležnost, 156; 157; 160; 163
 demonstracija, 55; 105; 106; 117; 118; 120; 121; 123; 124;
 125; 126; 127; 130
 demonstrativ, 31; 94; 98; 101; 102; 103; 105; 106; 107; 108;
 115; 116; 117; 118; 119; 120; 121; 123; 124; 125; 126; 127
 denotacija, 9; 13; 15; 102; 103; 122; 125; 169; 170
 disjunkt, 51; 52
 dobesedni pomen, 53-55, 59-61, 80, 83, 98, 99, 131-135
 določni opis, 104, 106, 107, 168, 175
 drugotni pomen, 15
 družinska podobnost, 17, 34, 71, 76
 dvoumje, 9; 38; 51; 52; 53; 64; 96; 99; 100; 101; 124; 152; 153

E

eksistenca, 94; 158; 164; 173
 ekstenzija, 17; 49; 52; 53; 55; 91; 94; 97; 98; 99; 104; 105
 ekvivoknost, 151; 152; 155; 160; 161; 163
 enopomenskost, 157
 enoznačnost, 19; 51; 146
 epiphora, 142; 143

F

fenomenologija, 27; 28; 43; 47; 166; 176
 figurativno, 11; 19; 21; 22; 80; 81; 83; 128; 129; 176; 179
 funkcija, funkcijski, funkcionalen 16; 21; 25; 26; 30; 53; 54;
 59; 61; 62; 66; 73; 78; 79; 87; 89; 90; 96; 97; 98; 99; 101;
 104; 105; 107; 108; 113; 114; 115; 119; 120; 121; 122; 123;
 124; 125; 140; 144; 146; 149; 150; 156; 165; 173

G

Gestalt, 25
 govorečev pomen, 40, 130
 govorna dejanja, 12, 19, 95, 111, 145

H

hipoteza, 25; 35; 60; 66; 68; 133; 172
 homonimija, 51; 52; 147; 148; 149; 151; 152; 158
 horizontalizacija, 150
 horizontna intencionalnost, 43
 hysteron proteron, 139

I

identiteta, 92; 93; 98; 102; 110; 141; 163; 168; 170
 idiom, 60; 81
 ikona, 172
 ikonska prvina, 11
 ikonski pomen, 11
 ikonski znak, 11
 implicitne domneve, 37, 38, 41
 implikacija, 15; 41; 50; 108; 114; 130; 131; 132; 133; 134;
 135; 136; 137; 138; 145; 164
 indeksikal, indeksikalni, 31; 40; 41; 103; 104; 119; 120; 121;
 124; 127
 indukcija, induktiven, 36, 45; 170; 172
 informacija, 25; 32; 36; 43; 57; 65; 73; 74; 75; 76; 82; 83; 90;
 104; 108; 111; 112; 113; 114; 120; 122; 127; 128; 129; 131;
 132; 133; 139; 143; 144; 170; 171
 intencionalna stanja, 46-49
 intenca 12; 16; 28; 29; 30; 43; 44; 45; 46; 47; 48; 49; 86; 90;
 94; 101; 123; 124; 125; 126; 129; 130; 133; 134; 136; 137;
 139; 151; 154; 155
 intenzija, 9; 12; 17; 91; 94; 99; 102; 104; 105; 115
 invarianta, 27; 42; 43; 63; 128; 129
 ironija, 12; 54; 135
 izkustveni realizem, 26, 166
 izkustvo, 16; 22; 23; 26; 28; 29; 30; 31; 33; 44; 45; 118; 128;
 166; 170; 171
 izomorfizem, 33; 119

J

jezik, 9; 11; 15; 16; 19; 20; 21; 22; 27; 36; 37; 38; 45; 51; 52;
 53; 54; 55; 56; 57; 59; 60; 61; 62; 66; 67; 68; 69; 71; 73; 77;
 79; 80; 81; 82; 85; 86; 87; 88; 89; 90; 91; 92; 93; 94; 95; 96;
 98; 101; 102; 103; 104; 105; 107; 108; 109; 115; 117; 118;
 121; 123; 125; 139; 142; 143; 145; 148; 151; 157; 165; 166;
 172; 173; 178

K

karakter, 56; 98; 103; 105; 106; 107; 108; 109; 115; 116; 117; 120; 121; 123; 124; 125
 kategorialna napaka, 173
 kategorialni prestop, 144
 kategorialno, 17; 63; 143; 144; 151; 153; 171; 172; 173
 kategorija, 16; 17; 23; 24; 25; 26; 31; 32; 33; 36; 63; 66; 76; 77; 80; 81; 83; 108; 115; 131; 147; 148; 149; 150; 151; 154; 156; 165; 170; 171; 172
 kinestezija, 26; 28; 29; 30; 31
 klasifikacija, 18; 35; 99; 143; 144; 173
 kognitiven, 21; 24; 31; 37; 38; 42; 67; 73; 74; 88; 103; 115; 121; 124; 125; 127; 145; 165
 kognitivna vsebina, 37, 38, 103
 kompetenca, 38; 57; 59; 61; 95; 101; 105; 107; 109; 115
 kompozicionalna semantika, 52, 68, 85-90, 92, 96
 kompozicionalnost, 52; 61; 62; 63; 64; 66; 67; 68; 69; 71; 72; 75; 78; 79; 80; 85; 86; 87; 88; 89; 90; 91; 92; 95; 96
 konckcionistična reprezentacija, 70, 71, 76
 konckcionizem, 32; 62; 67; 68; 69; 70; 71; 75; 76; 77; 79; 82; 84
 konotacija, 9; 10; 12; 13; 14; 15; 16; 163
 konstituent, 62; 68; 72; 73; 77; 78; 79; 82; 83; 94; 100; 107; 168
 konstituentna struktura, 62, 77
 kontekst, 9; 10; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 19; 25; 32; 37; 38; 39; 40; 41; 43; 44; 46; 47; 51; 52; 53; 54; 58; 59; 60; 61; 62; 63; 64; 65; 66; 67; 68; 69; 71; 72; 73; 74; 76; 77; 78; 79; 81; 82; 83; 84; 94; 95; 96; 97; 98; 99; 100; 101; 102; 103; 104; 105; 106; 107; 108; 109; 110; 111; 112; 113; 114; 115; 116; 117; 118; 119; 120; 121; 123; 124; 125; 133; 135; 136; 141; 149; 165; 172
 konvencija, 38; 81; 102; 105; 138; 139

L

leksem, 25; 80
 logična opozicija, 12, 13
 logos, 141; 145

M

materialna implikacija, 145
 mentalna podoba, 24
 mentalna reprezentacija, 23, 24, 62, 71, 72, 73, 86, 87
 mentalna stanja, 47, 69
 mentalni procesi, 62, 87
 metasemantika, 121
 mikrolastnost, 68; 69; 70; 72; 76
 mimesis, 144; 145
 model, 26; 27; 32; 33; 36; 57; 62; 64; 67; 69; 73; 74; 75; 76; 79; 80; 82; 102; 113; 116; 144; 148; 151; 156; 166; 172; 178
 modus ponens, 145
 motorna intencionalnost, 28

N

naključne lastnosti, 10, 16
 naravna vrsta, 17, 21, 27, 37, 38, 53, 55, 61, 68, 77, 87, 145
 neposredna referenca, 102, 105-107, 121-124
 nujne lastnosti, 17
 nujnost, 151

O

objektivistična teorija, 24, 26, 32
 odklon, 136; 138; 139; 142; 143
 okoliščine ovrednotenja, 104
 oksimoron, 11; 153
 okvir, 11; 12; 18; 22; 23; 24; 26; 30; 33; 36; 37; 38; 41; 42; 43; 45; 46; 50; 54; 83; 87; 89; 94; 115; 119; 123; 142; 146; 152; 153; 165; 166; 169; 173
 ontologija, 15; 168
 operator, 98; 104; 107; 115; 117; 122; 123; 125
 opis, 10; 11; 14; 17; 20; 22; 23; 29; 30; 32; 33; 35; 38; 40; 42; 50; 56; 57; 58; 61; 62; 67; 68; 70; 76; 80; 83; 84; 87; 88; 90; 94; 97; 98; 102; 104; 105; 106; 107; 109; 115; 116; 117; 119; 120; 121; 122; 123; 124; 125; 126; 127; 128; 129; 135; 136; 140; 144; 162; 165; 168; 169; 177
 ozadnje domnevc, 17; 40; 41; 45; 46; 47

P

paronim, 148; 149; 152; 154
 participacija, 157; 160. Glej tudi deležnost
 podobnost, 11; 17; 18; 32; 33; 34; 35; 36; 49; 64; 71; 76; 81; 95; 127; 135; 136; 142; 143; 144; 145; 150; 151; 155; 156; 157; 158; 159; 161; 162; 163; 171; 172
 poetika, 23; 140
 pogoji zadovoljitve, 46,47, 49
 pogovorna implikacija, 130-136
 pogovorno načelo, 131, 132
 pojasnitev, 27; 32; 34; 45; 69; 71; 91; 96; 100; 150; 163; 164
 pojem, 12; 15; 17; 22; 23; 26; 27; 28; 30; 31; 32; 33; 40; 58; 64; 69; 76; 81; 94; 98; 102; 103; 112; 127; 131; 136; 138; 140; 143; 144; 146; 148; 149; 152; 155; 163; 164; 167; 170
 pojmovna kategorija, 24, 36
 pojmovna lastnost, 30, 166
 pojmovna struktura, 21, 23, 26, 63, 165
 pojmovna vloga, 86, 87
 polisemija, 9; 51; 52; 53; 96; 147; 148; 165; 166
 pomen, 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 21; 23; 26; 27; 28; 29; 31; 32; 36; 37; 38; 39; 40; 41; 43; 44; 45; 46; 47; 48; 49; 50; 51; 52; 53; 54; 55; 56; 57; 59; 60; 61; 62; 64; 65; 68; 71; 73; 76; 77; 78; 79; 80; 81; 82; 83; 84; 85; 89; 90; 91; 92; 95; 96; 97; 98; 99; 100; 101; 102; 103; 104; 105; 106; 107; 108; 112; 115; 117; 118; 119; 121; 124; 125; 127; 128; 129; 130; 131; 132; 133; 134; 135; 136; 137; 139; 140; 141; 142; 143; 145; 146; 147; 148; 149; 150; 151; 152; 153; 154; 156; 157; 158; 159; 160; 161; 162; 163; 164; 165; 166; 167; 168; 169; 170; 171; 172; 175
 porazdeljene reprezentacije, 69, 70, 72, 76, 77
 pragmatika, 53; 65; 82; 109; 113; 116; 121; 122
 predikacija, 46; 81; 82; 149; 155; 162; 163; 167; 168; 170; 173
 predikat, 9; 50; 51; 52; 56; 81; 85; 95; 97; 99; 104; 106; 147; 154; 158; 162; 163; 164; 173
 predintencionaln, 47; 48
 predmetno primerjalna teorija, 9-11, 15
 preneseni pomen, 142
 prenosnik, 10
 prepoznavanje, 58; 69; 84; 125; 145
 primerek, 63; 66; 77; 83; 84; 85; 91; 116; 121; 171
 primerjava, 9; 10; 11; 13; 15; 42; 66; 79; 117; 151; 155; 156; 158; 163; 164; 172
 produktivnost jezika, 38, 68, 92, 93
 propore, 146; 147; 150; 151; 152; 155; 156; 157; 161; 163

proportio, 147; 152; 155

propozicija, 46; 47; 50; 58; 62; 69; 85; 95; 101; 102; 103; 104; 105; 106; 108; 110; 111; 112; 115; 116; 117; 119; 120; 122; 123; 125; 133; 134; 139; 168; 169; 172

pros hen, 147

protidejstveniki, 50

prototip, 13; 24; 31; 32; 33; 36; 167

R

raba, 10; 31; 33; 34; 54; 77; 81; 88; 151; 152; 166

razlika, 9; 10; 11; 12; 13; 16; 29; 30; 32; 35; 37; 53; 54; 58; 59; 64; 65; 68; 69; 74; 77; 81; 82; 83; 84; 88; 91; 95; 96; 97; 98; 100; 101; 103; 109; 110; 116; 117; 124; 125; 130; 131; 135; 138; 139; 140; 141; 144; 147; 148; 149; 150; 152; 153; 154; 155; 158; 159; 160; 162; 164; 166; 167; 168; 170; 171

referenca, 18; 100; 102; 103; 106; 107; 121; 122; 123; 130; 134; 167; 168

referent, 49; 87; 89; 102; 103; 104; 105; 106; 107; 116; 119; 120; 121; 122; 123; 124; 125; 127; 130; 135; 136; 168

rekurzivni avtoasociativni spomin, 75

relevanca, 79; 113; 114; 131; 132; 135; 138

reprezentacija, 23; 24; 32; 34; 35; 42; 43; 47; 48; 50; 62; 68; 69; 70; 71; 72; 73; 74; 75; 76; 77; 78; 79; 82; 83; 84; 85; 86; 87; 89; 115; 119; 122; 170; 171; 172

resničnostni pogoji, 38-40, 48, 49, 51-54, 56-59, 102, 115, 116, 120, 165

retorika, 140; 142; 143

S

semantična teorija, 38, 54

semantika, 13; 15; 16; 17; 20; 22; 26; 27; 36; 38; 40; 41; 46; 48; 49; 52; 53; 54; 55; 56; 57; 59; 60; 61; 62; 63; 65; 68; 76; 78; 79; 80; 82; 85; 86; 87; 88; 89; 90; 91; 92; 94; 95; 96; 98; 99; 101; 102; 103; 104; 105; 107; 108; 109; 115; 116; 120; 121; 122; 123; 124; 125; 127; 130; 138; 139; 141; 142; 165; 166; 170; 171; 174

shema, 19; 21; 26; 28; 56; 64; 71; 76; 78; 81; 82; 84; 85; 130; 133; 134; 146

simbol, 11; 23; 24; 35; 62; 71; 73; 76; 77; 78; 83; 106; 109; 145; 157; 164; 170

sinckdoha, 145

singulkarni termin, 87, 102, 104, 107, 122

sinkategorcmatičnost, 65

sinonimnost, 102; 148

skladnja, 53; 62; 82; 88; 122; 123; 127

sorazmerna analogija, 11

spomin, 31; 42; 63; 73; 74; 75; 77; 112; 113; 125; 170; 171; 172

stvarstvo, 154; 155; 156; 157; 158; 159; 160; 161

substancia, 28; 33; 58; 148; 149; 152; 153; 154; 155; 158; 159

substitucija, 18; 97; 142; 143; 144

supervenienca, 91; 92; 93

T

Tarskijeva konvencija, 56
 temeljna metafora, 19-21
 temeljno raven, 24-26

U

univoknost, 152; 160

V

vzrok, vzročnost, 11; 12; 17; 33; 35; 53; 60; 62; 66; 72; 74; 79; 89; 92; 94; 95; 108; 111; 126; 129; 130; 132; 133; 134; 149; 150; 153; 156; 157; 159; 160; 161; 169

Z

zaznavanje, 25; 30; 43; 44; 46; 49; 95; 127; 128; 129; 167; 177